

»Mogoče; ali vselej se zaljubljene zaveze le ne razvezujejo tako gladko, kakor ste Vi povedali.«

»Gladko, gladko!« ponavlja stara gospa malo nejevoljna, »kaj pa se na svetu gladko razvija? Od zibelke do groba nam je vsem pot s trnjem posut; ali zato nismo Bogu nič menj hvaležni za življenje, katero nam je dal.«

»Gospa Dobravka, Vi bi nazadnje človeka še znali potolažiti. Veste kaj, pojdiva malo na sprehod, prav potrebna sem čistega zraka.«

»To je pametna beseda«, zavrne stara in kar obraz se ji je zasvetil od radosti, da je še kdo na svetu, ki si želi njene družčine.

(Dalje prihodnjič.)

Osapska dolina.

Spisal Ivan Železnikar.

Slaven in krasen je razgled z Opčin na amfiteatralično razprostrirajoči se Trst, na rujavkasto-sinje obale istrske in na modrozeleno valovje Jadranskega morja; menj poznat, a jednako krasen, v marsičem morda celo krasnejši pa je razgled iznad starega grada v Sacêrbu (San Servolo), ki se kakor sokolovo gnezdo dviga med kršnim Krasom in tožno Istro, med Žaveljsko in Osapsko dolino.

Sacêrb je mala a slikovita vasica na visocem hribu nad Dolino, ležeča okoli skalne škrbine, na kateri stojé razvaline nekdanje trdnjave, znamenite izza bojov z Benečani. V Valvasorji nahajamo nje jako pristno podobo in v skalo vsekane stopnice, ki jih je narisal slavní kronist kranjski, ohranjene so še danes tako dobro, da po njih, dasi so nekoliko previsoke, z malim naporom dospeš v podzemeljske, iz naravnih skalnih otlin prirejene prostore, ki so bili nekđaj posadki v skrajnem slučaju zadnje pribežališče, ali kakor Valvasor pravi »receptaculum«. O jahališčih, narisanih v »Ehre des Herzogthums Krain«, dandanes ni več najmanjšega sledu, kakor tudi ne o slavi nekđaj ondu gospodujočih plemenitih gospodov, med katerimi so bili Petači (Petazzi) po ljudski pripovedki tako kruti, da so matere Brščice s svojim mlekom morale dojiti grajska pséta, kar je nekda tudi bilo vzrok, da je oholi ta rod popolnem izumrl.

Popotniku dospevšemu iz prijazne Doline po dobre polure hoda v Sacêrb in splezavšemu na starega gradú najvišje razvaline, odpira se v istini čaroben razgled. Tam v ozadji se vidi mesto Gradež in

njegova zlasti ob solnčnem zahodu kakor razbeljeno železo žareča se laguna, starodavni Oglej in vitki njegov »campanile« na desno ustje mnogo opevane Soče, dalje na strmi skali divni Devinski grad, bližje y polukrogu pa bogati Trst z belimi svojimi vilami, pristavami in krasnimi letovišči, naslanjajoč se na Skedenj in na opuščene Žaveljske soline, od katerih naprej se na gore naslanja mesto Mile (Muggia) ter vkupe z omenjenimi glavnimi predmeti kot krasen okvir obrobja sinje morje Jadransko, po katerem plovijo brze ladje z belimi jadri in mogočni parobrodi, puščajoč na morski gladini viden sled in bruhajoč iz sebe gost, črn dim v južni vzduh. Med zapuščenimi solinami Žaveljskimi in gledalcem se razprostira lepa in plodna ravnina, v katere ozadji leži že prej omenjena lepa vas Dolina, bolj na desno od nje pa slavni »Breg«, kjer se prideluje slovita »brežanka« in kjer je znamenita božja pot v Ricmanjih, prijazni Boršt, koder sedaj vozi Hrpeljska železnica, v dnu gorovja pa Boljunec, ob potoku Glinčici, ki goni veliko mlinov, redečih poleg mlinarjev še par stotin marljivih krušaric. Divna panorama pa s tem še ni završena, kajti na levo je odprta proti tožni Istri, za seboj pa imaš Kras v besede pravem pomenu, da si pristnejšega niti misliti ne moreš. Kakor okamnelo morje, brez vsacega grmiča, brez vsake vidne vegetacije pnè se gorko hrbtišče pred teboj in oko bi se utrudilo na tej tihotni jednoličnosti, ko bi si ne moglo odpočiti pri pogledu na širokoplečega Nanosa s cerkvico sv. Jeronima in dalje na krasne naše Planine, med katerimi gospoduje v vsi svoji veličini divni naš Triglav. Nad vsem tem čarobnim razgledom pa je razpeto jasno nebo italijansko, vzduh okoli tebe čist in vonjav, poln južne miline in toplote, boje pisanih pokrajin krepke in žive, vse vkupe pa divna slika, katero bi popolnem pogodil le slikar — genijalen kolorist, kateremu ne prija izključno le pokrajina, vseskozi zelena kakor špinača, marveč vsak kraj, odličen po svoji naravni in izvirni lepoti.

Ko si, nauživši se izrednega razgleda, začel mirneje motriti vso pred seboj razprostrto lepoto, opaziš hkratu neko posebnost. Od bajeslovnega Devinskega gradu, ki v motni daljini straži severno obalo sinjega morja, mimo Nabrežine, Kontovelja, Opčin, Bazovice, Ključa, do Sacerbskega stališča tvojega, mimo Ospa, Črnikala in dalje naprej vidiš na prvi pogled strogo določeno mejo razvpitemu Krasu. Strmo bregovje, deloma sivo-rudečkaste stene, podobne orjaškim navpičnim zidovom ločijo kraško planoto od južnega svetá in kjer je ta ločitev najmarkantnejša, ondu z vso gotovostjo lahko sklepaš, da je vode silna moč takó preobrazila skalovitega Krasa trdo lice. Tako je pri

Devinu, tako pri Boljunci, pri Sacêrbu, Ospu, Črnikalu, tako pri Zanigradu in naprej.

A to še ni vse. Oprezen pogled ti pove, da je morala ta Krasu strogo določena meja nastati vsled potresov, vsled pogrezanj, kakor jih je jako vrlo opisaval general Marenzi v svoji mnogo, a nezasluženo zasmehovani pogrezni teoriji (»Einsturztheorie«). Na Štajerskem, v vinorodnih Visovljah, videl sem nekoč po podzemeljskim studenci izpodkopan vinograd. Po dolgem dežji se je pogreznil del vinograda in nastal je jarek, ki je imel isto formacijo, kakor gori omenjena od Devina do Zaniграда raztezajoča se stena. Da, kjer se je odkrhnil trdi lapor, bile so celo boje, četudi nekoliko medlejše, vendar približno jako podobne slikovitim stenam pri Boljunci, Sacêrbu, Ospu, Črnikalu i. t. d. Zrušeno ozemlje pa je imelo isto lice, kakor ves Breg, vas Dolina, Osip, Gabrovica in druge vasi.

Velike zanimivosti pa je tudi to, da se z mejo, Krasu določeno, menja tudi geognostična sestava. Trst ni več na ozemlju z značajem kraškim, v Bregu začenja tudi že druga formacija, ki se dalje razprostira mimo Ospa, Tinjana, Plavij, do Kopra in dalje, katera je torej velezanimiv osrédok, sredi skalovitega in kakor morska goba luknjičastega Krasa.

Po teh opazovanjih ne bode odveč, ako se malo ozreš v najbližjo okolico. Sacêrbskega starega gradu razvaline nimajo posebnega interesa. Bil je to grad, utrjen po prirodi, a veliko premal, da bi se mogel braniti oblegovalcev velicemu številu. Zato so ga tudi cesarske čete 1511. l. z malim naporom odvzele lakomnim Benečanom. Mnogo zanimivejša, jedina te vrste, pa je menda podzemeljska cerkvica, dober streljaj od Sacêrbskega gradu. Stopajoč z voditeljem po zvencečem kraškem kamenji, ne vidiš niti sledu kaki stavbi. Zdajci pa se nagne jedva vidna steza nizdolu in skozi dobri lési podobna vrata prideš po kacijah petdesetih stopnicah v cerkev, ki nima niti zidu, niti tramu, niti zvonu. Naravna podzemeljska duplina je dala prostora božjemu hramu, lepi kapniki so vsa draperija in olepšava in priroda sama je izklesala sarkofagu podobno skalo, na kateri je altar, na njem pa par prav siromašnih svečnikov, jedini nakit tej najpriprostejši cerkvici, kar sem jih kdaj videl. V tej duplini je živel nekda sv. Servolo, kateremu je tudi cerkev posvečena in kateremu na čast se vsako leto, če se ne motim meseca junija — daruje sv. maša.

Priprosta je ta cerkvica, — darežljiva priroda ji je naklonila samo jedno okno, skozi katero prodira dnevna luč baš pred oltar — a vendar ubogi istrski in kraški kmet ne zamuja prilike, da bi je ne obiskal ter

izpod kraškega površja z dna zdvojenega srca ne prosil Boga za miljšo usodo. In končavši svojo molitev z nekakim hrepenenjem stopa za oltar, kjer so iz kapnikov skozi stoletja padajoče kaplje izdolble latvici podobno globino, polno studene vode. Kaj je studena voda, to umeje le Kraševce. Zato pa jo tudi zauživajo slastno, kakor bi pili ohlajenega šampanjca; žal, da je vode le malo in da je naravna skalna latvica le prehitro prazna. Valvasor sicer pripoveduje, da je ta latvica toli čudotvorna, da je ni moči izprazniti; a njegova trditev dokazuje samo to, da on v Sacêrbu sam nikdar bil ni in da torej tudi ni poskušal izprazniti čudotvorne latvice. Iz rečenega bode vsacemu jasno, da se izplača pohoditi Sacêrb, zlasti pa podzemeljsko cerkvico, iz katere se na levo odpirajo velikanske podzemeljske jame, ki po trditvi prebivalcev sezajo par ur daleč, a žal, še niso preiskane.

Iz Sacêrba na levo proti jugovzhodu je razprostrta lepa Osapska dolina, kaki dve uri dolga, povprečno pa pol ure široka. Dolina ta je v marsičem zanimiva. Severna stran od Sacêrba do Črnikala ima pravi kraški značaj, vse druge strani pa imajo, kakor deloma že zgoraj povedano, drugo formacijo.

Ime ima dolina od glavne vasi, ki se na vseh zemljevidih, ne izvzemši Koslerjevega, napačno nazivlje »Ospo«. Pravilno ime je »Osip«, — domačini govore »Osèp« — prebivalcem njenim pa pravijo »Osapci«. Zidana je ob vznožji velikanske pečine, katere del se je izvestno nekdanj odkrnil in nasul breg, na katerem stoji vas, ki je po tem »osipu« dobila svoje sedanje ime. Tikoma nad vasjo, tikajoč se najvišje stoječih hiš, dviguje se navpična rudečkasta stena, sredi nje pa zijá, kakor kiklopsko oko, široka otlina, iz katere po dolgem deževji pritaka majhen curek vode, kot znamenje, kako visoko stoji v osrčji hribovja vsled pretesnega ustja zajezena voda — Osapska Reka.

»Reka« je Osapske doline prva posebnost. Navadno ne zasluži niti imena potok, ob suši skoro do cela usahne, kadar pa na Pivki dežuje dalje časa, prihrumi v toliki obilici, da hitro stopi čez bregove in preplavi skoro vse travnike in njive do opuščenih solin pri Milah (Muggia) ter je vsa dolina podobna motnemu jezeru. Tej prikazni nasproti mora se človek nehotoma vprašati: Od kod toliko vode? Kras nad Ospom nima tacega reservoara, iz katerega bi moglo odtakati toliko vode, naravno torej, da treba to razlagati drugače. Ljudstvo govori in je trdno prepričano, da prihaja voda iz Škocijana, da je torej Osapska Reka odtok ali panoga svetovno znamenite Škocijanske Reke. Ime samó ob sebi že deloma na to napeljava, razne okolščine pa še določneje to potrjujejo.

Ne gledé na to, da je po ljudski pravljici nekdaž palo dvoje volov na Krasu v brezdno in da so se kosci jarma ulovili pri Ospu, (pravljice take pač niso redke), mora se naglašati, da tej vodi ni nobenega drugega izvora, da tako močno narasta le tedaj, kadar je na Pivki dolgo deževalo, da prihaja navzlic svoji podzemeljski strugi, jako kalna, ter prinaša s seboj celo žagane, katerega bi med Ospom in Škocijanom zaman iskal.

A še drug razlog govori za mojo, na ljudsko mnenje oprto trditev. Ko se je 1883. l. na občnem zboru inženirjev in arhitektov Tržaških razpravljalo vprašanje, kako napeljati Reko in Bistrice v Trst, čital je inženir Friderik Angeli dotično poročilo, katero so sestavili veščaki. V tem izvestji pripoveduje se tudi, kako so merili kolikost Reke. Pri Gorenjih Vremah konstatovali so $260.070 m^3$ vode na dan, pri Škocijanu pa samo $180.000 m^3$. Med Vremami in Škocijanom se izgublja torej $80.070 m^3$ vode na dan. Kam odhaja toliko vode? Brez velike bistroumnosti se lahko sklepa, da mora tolika množina kje drugje na dan. Jaz za svojo osebo sem trdno preverjen, da je precejšen del, če ne vse, dobiva Osapska Reka, zelo verjetno pa je tudi, da treba v poštev jemati Rižano, in to bi bilo za vprašanje o napeljavi Reke in Bistrice v Trst eminentne važnosti. Osapska Reka bi Tržačanom ne delala velike preglavice, ker goni samo jeden jako primitiven mlin, ob Rižani pa je nad trideset velikih in deloma jako lepih mlinov.

Ko bi namreč Tržačani, kakor so načrti, zajeli vso vodo med Vremami in Škocijanom, prenehali bi odtoki v Osip in morebiti tudi v Rižano, posestniki in mlinarji pa bi za suhe struge zahtevali primerno odškodnino. Zelo potrebno bi torej bilo gledé dotičnih pravic, nič menj pa tudi v znanstvenem oziru, da bi se ta zastavica razrešila. Na Nemškem so bili pred par leti v enakem položaji. Domnevalo se je o Dunavu, da po nekem podzemeljskem odtoku Reni v Bodenskem jezeru oddaje velik del svojih vodâ. Da se ta »bifurkacija« dožene, potopili so v dotično reko nad 100 stotov soli in po kratkem opazovanji bila je stvar stalno gotova. Kaj jednacega naj bi se storilo tudi glede Škocijanske, oziroma Osapske Reke in Rižane, o katerih bi se tem potem neovrgljivo dognalo, nista li bili že Rimljanom znani pod skupnim imenom »septem fontes Timavi«.

V predstojećih vrstah sicer ni z matematično točnostjo dokazano, da je Osapska Reka res Škocijanske Reke odtok, torej prava sestra onih rék, ki prihajajo pri Št. Ivanu deloma že kar plovne na dan, vendar pa mislim, da je moja trditev in ljudsko mnenje več nego hipoteza in da se prej ali slej tudi v tej stvari izreče končna beseda.

(Dalje prihodnjič.)

Osapska dolina.

Spisal Ivan Železnikar.

(Dalje in konec.)

Osapska Reka navzlic kratki vidni strugi znamenita, zanimiva je tudi gledé izvora svojega pri Ospu. Izpod orjaške pečine, naprej viseče za nekoliko sežnjev čez navpično črto, prihaja iz tesnega vodotoka, v teku časa izdolbenega iz žive skale. Vodotok je pretesen, le upognen moreš vniti vanj, zato je voda ne more sproti bruhati na dan in zastaja v notranjih otlinah, in sicer v toliki množini, da časih prične curiti iz prej omenjenega »kiklopskega očesa«. Izvor Osapske Reke je zelo romantičen, naravno zavetje, ki nekoliko spominja na slavní grad »Pred Jamo«, zlasti njega prvotni del. Tudi tu ni trebalo strehe, kajti silovita naprej viseča pečina dela naravno krov in varuje pred vsemi darovi, ki bi utegnili priti zviškega.

Osapci so si naravno to zavetje pred stoletji obrnili v prid. Potegnivši zid od stene do stene, bila jim je trdnjava gotova, ki je zadostovala terjatvam tedanje bojne tehnike, imela pa še to prednost, da se je po njeni sredi pretakala živa voda. To bil je »Osapski grad« (Jama), o katerem je v bojih z Benečani čestokrat govor (1511. l. vzeli so ga pa cesarski vojaki), ki pa v istini ni imel več nego samo jeden zid, a je, ako se sme verjeti raznim pripovedkam, izvrstno služil proti Turkom. Dandanes je tudi ta zid že močno razrušen, oglodal ga je časa znani zob, ž njim pa uničil nekdanjega Grada pomen. Dandanes pa nihče ne išče več zavetja v velezanimivem in slikovitem tem zakotju, izvzemši jedino divje golobe, ki v mnogobrojnem številu gnezdi po raznih skalnih razpoklinah in robovih ter s svojimi gostimi jatami nekoliko spominjajo na slavno »Golubino« na otoku Krku.

Od izvora Reke in nekdanje trdnjave preidimo k novi zanimivosti, ki je izredne zgodovinske važnosti in to je rimsko mesto »Pucinum«, ki je stalo baš v Osapski dolini. Vidnega sledú mu ni nikjer in le takozvani »najstarejši ljudje« še pripovedujejo, da je nekda v tej dolini stalo lepo in cvetoče mesto, toda če vzamemo v poštev vse okoliščine, preverimo se lahko, da je temu res tako.

Poleg ustnega sporočila imamo tudi kamenitih dokazov. Na oba kraja ceste, držeče od Oreha v Osip, pod vasjo Prebenek, nabirali so se še pred par desetletji otroci kocke, iz kakoršnih so Rimljani sestavljali svoj krasni mozaič. Šestdeset taci kock plačevali so tržaški antikvarji po krajcarji starega denarja. Tudi debelih kame-

nenih stebrov so našli po njivah in vinogradih in tisti štirje nastavki, ki krasijo sedaj Osapski zvonik nad linami, bili so nekdanji deli starorimskega poslopja v mestu Pucinum. Isto tako je steber, podpirajoč izvrstni vodnjak pri Pilu ob cesti pred Ospom, nedvomno rimskega izvora, živa voda v tem vodnjaku je sicer majhna, a tako izborna in ob največji suši tako enakomerna, da brez velike domišljije prav lahko zaključujemo, da je ta vodnjak ostalina rimskega vodovoda. Izkopalo se je tudi mnogo zlatega in srebrnega denarja, čul sem celo o srebrnem tiči, a vse take najdbe se prikrivajo iz lahko umljivih vzrokov in ni se mi posrečilo, kaj jednacega dobiti v roke.

Že po teh premisah sme se sklepati, da je v Osapski dolini nekdanje stalo rimsko mesto, a ohranil se je še drug dokaz. Potok prihajajoč po deloma globoko razjedenem jarku iz Sacërba, nosi še dandanes ime »Zazid« in moj prijatelj prof. Müllner je v svoji »Emoni« dosti točno dokazal, da so vsa krajevna imena z osnovo »zid« jasne priče za nekdanje navzočnost Rimljanov. O istinitosti Müllnerjeve te trditve sem se na več krajih prepričal in tudi tu na pucinskega mesta razsipa zdi se mi popolnoma umestna. Potok »Zazid« tekkel je pod pucinskim obzidjem, kakor druge reke pri drugih rimskih mestih, o katerih poje Vergilij »Fluminaque antiquos subterlabentia muros«; od te svoje struge dobil je izvestno svoje ime.

V navadnem zemljevidu bi imena temu potoku zaman iskali, saj pa tudi ni navaden potok, ampak pravi hudournik, čegar struga je večji del leta suha, kateri pa ob nalivu naraste v roko tako silno de-ročo, da so mu Italijani nadeli ime »Fiume di diavolo«, katero ime pa se ni posebno udomačilo.

Poleg navedenih imamo pa še drugih razlogov, podpirajočih mojo trditev, da je mesto Pucinum stalo v Osapski dolini. Plinij n. pr. piše: »Julia Augusta octoginta duo annos Pucino retulit vino, non alio usa«, o pucinskem vinu samem pa pravi: »Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul a Timavi fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras«. — »Pucina vitis omnium nigerrima« in drugje zopet: »Amnis Timavus, castellum nobile vino Pucinum; colonia Tergeste, ultra quam VI M. P. Formio amnis, antiquus auctae Italiae terminus, nunc vero Istriae«.

Iz tega citata sme se izvajati, da je mesto Pucinum bilo blizu jednega izvira reke Timava, recimo današnje Osapske Reke. Pucinsko vino bilo je jako črno. Dandanes prideluje se v Gabrovici, med Ospom in Črnikalom najčrnejši in najboljši refoško, a malo ga je tudi sedaj, ne veliko nad par amfor, kajti le dva ali trije posestniki

imajo tako izvrstnih tršov v vinogradih svojih. Če se drugi stavki Plinijeви popolnoma ne ujemajo z léžo mesta Pucinskega v Osapski dolini, tolmačiti si moramo to s tem, da Plinij sam ni bil nikdar na lici mesta, da torej njegovih besed ne smemo polagati na preveč občutno tehtnico. Sicer pa, ako si mislimo, da je Osapska Reka bila Rimcem znana pod imenom »Timavus«, tedaj so nam prej omenjene besede Plinijeve precèj jasne ter postaje trditev moja jako verodostojna. Schönleben sam je domneval, da je mesto Pucinum bilo blizu Črnika, zmotil se je torej samó za jedno uro hodá.

Toda recimo, da je trditev moja slábo podprta, da ni družega nego hipoteza, vendar se po vsem, kar sem povedal, skoro ne more zanikavati, da je na osapskih tleh nekda res stalo rimsko mesto. In ker ondukaj nobenemu drugemu ne vemo imena, z dobro vestjo lahko sklepamo, da je to res bilo Pucinum, ker se baš o njem strinjajo razne najdbe, ljudske pripovedke in mnenja mnogih pisateljev. Absolutna gotovost bi se pa ob malih troških lahko dognala, žál, da je v nas celó za take stvari premalo zanimanja in skoro nikake požrtvovalnosti, akoravno se povsod, kjer se le malo koplje in rahljá, dobivajo na dan ostanki velike zgodovinske vrednosti, akoravno je pod površjem slovanskih pokrajin toliko starodavnega blagá in so naša domovja skoro brez izjeme vsa na klasičnih tleh.

Pokojni moj strijc, ki je več let v Ospu duše pasel, bil je trdno preverjen, da se je prav blizu sedanjega Ospa razprostiralo rimsko mesto. Imena mu sicer ni znal, a svojo trditev podkrepljal je jako rad z jezikoslovnimi dokazi. V »komuni« (občinski hiši) osapskem bila je — morebiti je še danes — »torkla«, kjer so se oljke mastile (mastiti = stiskati = pressen). »Kaj je to družega«, nego starorimska »torquula«? dejal je pogosto. In »fovč«, (ime zakrivljenemu nožu, ki se mu pravi tudi »kosír«), ali ne spominja na rimsko »falx«, kakor »konop« (vrv) na »canabis« i. t. d.? V Mačkovljah (Caresani) našel je rodbinsko ime »Tull«, o katerem je trdil, da je to novodobna oblika za nekdanje ime »Tullij«, kakor »Grahonja« za starorimske »Gracche« i. t. d.

Takim in jednakim izpeljavam ni smeti pripisavati absolutne vrednosti, kajti če kje, treba je pač v etimologiji izredne opreznosti, a tudi drobtine kažejo pogosto pravo sled. In taka drobtina je mimo napominjanih tudi vas Kastelec nad Ospom. O nji so bile v »Novicah« pred leti čestokrat razprave, ne da bi se bilo dognalo kaj gotovega. Skoro naravno pa je, da je rečene vasi ime izvajati iz latinskega »castellum«, da je Kastelec bila nekda mala trdnjava, ki je

zastavljala zgoraj na Krasi pot proti morju, kakor v Osapski dolini, mesto Pucinum.

Osapske doline zanimivosti pa s tem še niso pri kraju. Na levo od kamenite steze, držeče iz Ospa po precēj strmeh hrbtišči v Kaštelec, videti je navpična stena, sredi nje pa lini podobna zijalka, skozi katero je vhod v še nepoznane otlina. V tej proti jugu obrnjeni otlini je naraven čebelnjak. Kar ljudje pamtijo, živé v nji čebele. Ni jih sicer toliko, da bi zatemnjevale solnce, kakor radi trdijo domačini, vsekako pa jih je pošteno število panjev, ali »krlov«, kakor pravijo Osapci, in trditi je smeti, da so vse čebele, kar jih je v Osapski dolini, kot roji prišle iz tega skalnatega ulnjaka. Kadar rojijo čebele, vidi se skoro dan na dan na kakem drevesi čebelni roj. Kdor ga ogrébe, ta ga ima. Kadar pa ni nikogar, da bi ga ogrebel, poiščejo si čebele najrajše kako otlo oljko, kjer si priredé novo stanišče, ali pa poginejo, mnogo pa jih odleti dalje proti Tinjanu in Plavijam, kjer so večinoma vsi panjevi istega izvora. Osapci cenijo, da je v naravnem tem ulnjaku par sto panjev; je li res tako, ne vem, kajti nihče doslej še ni poskusil, prepričati se natančneje, kar bi morda ne bilo niti brez gmotnega dobička, ako je le tretjina ali četrtina vsega res, kar se pripoveduje.

Na Osapske doline osojni strani, kjer drži pot v Plavije, in kjer je pokopališče, vidijo se razvaline, znane pod imenom Pri fari in tudi Pri stari fari. Ondu je stala še začetkom tega stoletja lična cerkev s farovžem in mežnarijo. Ondu se je zvršil zločin, ki je daleč na okoli brez primere. Tjakaj je prišel za župnika Italijan z onkraj mórja, mož, ki je v sebi združeval vsa slaba svojstva italijanskega rodú. Kuharico pa je imel Nemko, porojeno v Lipskem, nekda iz jako imovite rodbine, kajti imela je dve nogovici polni tolarjev in cekinov. Prava italijanska lakomnost se je polotila župnika, ko je začutil toliko novcev pri svoji kuharici. Izkušal je baje s sladkimi besedami izvabiti ji denar, toda ko besede niso izdale, sklenil je siloma polastiti se njenega imetka. Najel je dva Tinjanca, katerima je svetil, da sta kuharico zadavila. A zločinska trojica s tem umorom ni dosegla, kar je namerala. Ne le, da nogovic s tolarji in cekini niso dobili, prijela jih je posvetna pravica — bili so takrat Francozi v deželi — in vse tri so obesili v Kopru, najprej oba Tinjanca, napósled pa župnika.

Po tem nečutenem zločinu se je opustila cerkev Pri fari, opustil farovž in vsa poslopja, katera so polagoma začela razpadati in so danes le še groblja, pod katero so nekje še vedno skriti trdi tolarji in cekini umorjene kuharice. Osapci pa so dobili župnika v vas, kakor tudi cerkev, pred katero so postavili jako primitiven zvonik.

Na štirih močnih hrastovih stebrih naslonjen je bil oder, na njem pa so pod oskromno streho viseli zvonovi. To je bil ves zvonik, nadkri-ljeval ga je v obližji samó zvonik v Plavijah, o katerem se je po pravici rekalo, da rase, ker je visel na treh živih hrastih. Osapcem leseni zvonik ni bil dolgo po godu, prenizek in preneznaten je bil. Sklenili so, sezidati si nov zvonik, ki bi se videl že od Oreha na ko-prski cesti. Novi zvonik je jako lep, ves od rezanega kamena, znotraj ima samonosne stópnice in razgled iz lin seza do Oreha in do Milj, a razgleda na nekdanji hrastov osapski gozd ni več, kajti gozd je moral pasti, da se je sezidal zvonik in kar je v gozdu dreves, so še sáma pritlíkovina.

S tem so omenjene glavne znamenitosti osapske, nahajajoče se vse v tesnem okviru ne baš prevelike občine. Skoro v jedni uri ob-hodijo se vse, ako se pa žrtvuje malo več truda in časa, možno je seznaniti se še z drugimi. Tako n. pr. se vsakdo po kratkem pogledu lahko osvedoči o rečene doline izredni rodovitosti, o sočnem lepem ovočji in grozdji. V Osapski Reki lové se poleg rakov izvrstne jegulje (»bižati«), na skalovji rastó delikatni divji špargeljni, po vinógradih cvrčé preglasni škrigati (Cicade), po mejah in po grmovji pa vse go-mazi guščarjav, modrasov in črnih kač, katerim pravijo »mišnice«. Ob vročih dnevih in poletnih nočéh je vse živo in za prirodoznanca razno-vrstnega plena v izobilji.

Spisu svojemu sem sicer dal naslov »Osapska dolina«, vendar ker za sedaj ne bodem opisaval raznih šeg in navad, lepe in prilične noše in jezikovnih posebnostij, naj dodam še nekoliko vrstic iz bližine osapske. Med Ospom in Gabrovico na levi je takozvana Mišja peč, to je gozdnat polukrog, objet okoli in okoli z navpičnimi stenami. O Mišji pēči se pripoveduje, da je bila nekdanj s samimi hrasti tako zarastena, da visokih strmih sten niti videti ni bilo. A prišli so Benečani in takrat je bilo »ben dobro«. Ni bilo treba plačevati štibre, šli so samó v gozd in »štampali so dreva«. To je spomin na Benečane in njih štibro, katero še pozni rodovi plačujejo s svojimi goličavami in pustinjami.

V Črnikalu je bila tudi krepka trdnjavica, podobna nekoliko óni v Sacerbu. Zgrajena na posamič stoječi, po globokem prepadu od kraške celine ločeni skali, imela je glavne shrambe in staníšča v na-ravnih in z malim trudom prirejenih skalnatih jamah, kakor tudi trd-njava onkraj Loke, v Podpeči, kjer še dan danes stoji ogromen, okrogel stolp.

Mimo Loke, ki ima samó to zanimivost, da je v svojem itali-janskem imeni »Lonche« ohranila še starodavni nosník, drží dalje

pot v Kubed, kjer je bil pred leti znani tabor. Kubed je bil nekdanj tudi trdnjava, zidovje je še dan danes večinoma ohranjeno, posebna znamenitost pa je na desno pred vhodom v nekdanjo trdnjavo »žestilovo drevo«, rastoče iz navpične skale in moleče nad cesto. Zatorej pravijo Kubedci, da tistega nikdar zobje ne bolé, kdor pride okoli tega drevesa. Dasi je to nemožno, vendar napominjano drevo jako dobro služi drznim Kubedskim fantom. Kadar jim ženin »préže« ne plača, izmaknejo mu čez noč kako poljedelsko orodje in je obesijo drevesu na vrh, od koder se more le z nevarnostjo dobiti nazaj. Jedenkrat so nekda cel voz razobesili po raznih vejah močnega drevesa.

Baš v Kubedu sem videl tudi velezanimiv, nepozaben prizor. Namenjen k Mahoretiču, ki ima svoj priimek od nekdanje, a že davno zrušene sv. Mohorja cerkve, čujem hkratu nenavaden šum. Ozrši se na stran, od koder je prihajal šum, ugledam velikansk slap. S Krasa izpod Slavnika, kjer je vihrala nevihta, pridrevila je silna blatna voda in v ogromni množini, pomešana z debelim kamenjem in raznimi poplavlki, padala pri Zanigradu čez pečino, gotovo 150 metrov visoko. Šum in ropot je bil tolik, da bi ga v Kubedu, v premi črti jedno uro oddaljenem, razločeval lahko tudi človek, ki debelo čuje, ali, ki je na pol gluh.

Omenjeni slap se vidi skoro vsako leto, časih tudi po večkrat; sila njegova pa je zaznamenovana v globokem kotlu, ki si ga je z viškega padajoča voda izglobila. Prikazen ta me je zanimala in šel sem drugo jutro gledat slikovito Zanigrajsko steno. Jedva dospem pod njo, pridruži se mi kmet ter me po kratkem pogovoru opozori na kraj, kjer je po ljudskem mnenji skrit velikansk zaklad. Sredi Zanigrajske stene je iz žive skale izdolbena, nekako dimniku podobna otlina, v nji povprek pa se vidi drog. Je li železen ali lesen, ne dá se razločiti. Na ta drog pravijo da je bila nekdanj privezana vrv, po kateri se je plezalo v sicer nepristopno pribežališče, v katerem so neizmerni zakladi.

Da je bilo res tako, potem bi to zavetišče bilo »unicum« v sicer jako mnogovrstni Istri, a kakor sem s prostim očesom presodil, je vsa pravljica ničeva, neosnovana hipoteza. Radovednejši pa sem bil na Hrastovlje, kajti omenjeni kmet me je napósled opomnil, da je ondu napis, ki ga je jedino škof tržaški znal čitati.

Hrastovlje so oskromna vasica, poleg vasi pa ostanki starega četerokotnega gradú z obligatnimi stolpiči na oglih. Vrata so bila takrat še dobro ohranjena, nad njimi pa sem čital v kamen vsekan nastopni napis:

»Castrum hoc Cristoviae rusq. ipsum adiacens cum iurisdictione, redditibus et privilegiis suis Leander Zarotus Ar. et Medicine Doctor a Familia Neauser nobili Germanica emit MDLXXXI.«

S tem sem omenil dveh dolin glavne znamenitosti, ležeče tako blizu vkupe, da se morejo obhoditi v enem dnevi. Kdor pa bolj utegne, storí dobro, da se dlje bavi v teh krajih. Z malimi troški in z nekoliko poguma preišče lahko vse podzemeljske, nedvojbeno med seboj zvezane oline ter nam razkrije mnogo še nepoznanih čudes. Ako si pa pod zemljo ne upa, opazuje naj površje, povsod bode našel kaj zanimivega, kajti ondu se ponuja v izobilji tvarine, kar se tiče jezika, originalne noše, šeg in navad in kar se dostaje zgodovine in to med národom toli prijaznim in ljubeznivim, da mu ni kmalu jednacega. Osapska dolina z okolico bodi torej priporočena preiskovalcem našim! Veselilo me bode, ako bodo oni stalno dognali in opisali, kar sem jaz deloma le hipotetično opazil.

Misli.

1.

Vsak sam vé, kje ga čevelj žuli* ...
Kaj pa tisti, ki je bos? — —
Malo nesrečni koj se naštuli,
A drugi je revež skoz in skoz.

2.

»Kaj neki ta zna? — kaj je že skusil?
V Ameriki bil ni, ne vé za Kitaj ...«
Prijatelj! z neslanostjo nas ne pitaj,
Četudi po svetu že péte si brusil.
Izkušenj na tujem iskati ne treba!
Če si razborit, ne neslana beba,
Domá si nabereš jih dosti — kajti
Izkušnjam je prilik povsodi najti.

3.

Pijancev ne dela ni vino ni pivo,
Le pitje brezmerno je vsega krivo.

4.

Na vele rože ne seda čebela,
Kjer vspeha ni, ne jemlji si dela!

5.

Voda brez stén se prosto razlije,
Posoda jo stiska — a dá ji obliko.
Brez zakonov volja se v prazno razbije,
A volja z zakoni moč ima veliko.

6.

Otroci in norci
Resnice govorci.

7.

Takisto mladíci ščrlé,
Kakor jih starci učé.

8.

Pomisli, »laudator temporis acti«,
Ki hvališ nam vedno le »njega dni«,
Da svet se ni zdel takrat tak ti,
Ker nisi imél še matorih očij. —
Mladim, veselim, živahnim očem
Vse lepši je in boljši in večji,
A starim, nadložnim, matorim ljudem
Že neče biti nič več po všeči.

Y.

